

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díj:	A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjkiért kapják.	A lap szellemi részét illető cikkek a szer- kesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénz- tárnoki —, az esetleges reclamációk pedig a kiadóhivatalnak küldendők.
Egész évre 4 frt.		
Felévre 2 „		
Negyedévre 1 „		

A státusgyűlés.

(Polytatás.)

VII. Kegyes alapítványok.

Az erdélyi róm. kath. status babár nem nagy számu, de mégis, Istennek hála, mindig találkozik kegyes és nemesen gondolkodó egvénekkel, a kik az elődök példáin fellelkedvedve, alapítványaik által a status kulturalis ezéljait előmozdítani törekednek. A lefolyt évről is három kegyes alapítványt van szerencsénk, az alapítvány tételének időrendje szerint bejelenteni, melyeknek adományozói a status közsönetére s az utódok hálájára egyaránt érdemesek. Es pedig: Náthán Bernát dr. Gyulafehérvár város főorvosa, a gyulafehérvári róm. kath. főgymnasiumnál egy jó magaviseletű és szorgalmas tanuló jutalmazására, ismételten 100 frt — Egy száz forint — örök alapítványt tett ellnnynt neje emlékére.

Szentkatolnai Demény Gábor és neje Szabó Juliánna 2000 frt — Kétezer frt — örök alapítványt tettek, melynek kamatai az alapítókkal rokonságban álló, vagy ezek hiányában, kizárólag szentkatolnai származásu jómagaviseletű és szorgalmas ifjak részére ösztöndíjzul szolgálnak. Az ösztöndíj összege jelenleg évi 100 frtban van megállapítva s ez idő szerint azt a nemesszivű alapítók adományozzák.

Szentpéteri János a brassói róm. kath. főgymnasium volt tanára 200 frt — Kétszáz forint — örök alapítványt adományozott, melynek kamatai a brassói róm. kath. főgymnasiumba járó két jómagaviseletű és szorgalmas ifju megjutalmazására fordítandók. Mindenesetre felemelő, hogy az alapító, a ki mint pap és tanár, a statusnak eddig is nem megvetendő szolgálatokat tett, a statustól kijutó szük javadalmazás mellett buzgólkodott áldozni a nevelés ügyéért

Méltóztassék a mélyen tisztelt státusgyűlés e kegyes alapítványokat örvendetes tudásal venni s a nagylelkű alapítóknak hálás köszönetet szavazni.

VII. A kolozsmonostori uradalom.

A kolozsmonostori uradalom gazdálkodásának és szépen fokozódó jövedelmének eredményeit a zárszámadás adatai fogják megvilágosítani, e belyen csakis az uradalom személyzetében beállott változásokat, továbbá az uradalom meg szemlélésére kiküldött bizottság jelentésére s az ezzel kapcsolatos intézkedésekre fogunk szoritkozni, megjegyzevén,

hogy a kolozsmonostori iskola építkezések az elemi iskolák nál lesznek felsorolva.

A kolozsmonostori uradalomban intéző gondnokká Nagy Dezső ellenőr és helyettes Raffain Jakab igazgató-tanácsi irodatiszt és helyettes ellenőr választattak meg; ez által is kifejezésre akarván juttatni az igazgató-tanács azt az elvet, hogy a statusnak megbízható és munkás tisztviselői elől a fokozatos előlépés utja el ne zárassék s reményünk van arra, hogy az új tisztikar az igazgató-tanács éber felügyelete és vezérlete mellett a kolozsmonostori uradalom kedvező jövedelmezőségét fokozatosan előmozdítani fogja. A kolozsmonostori uradalom irodájában, mint irnok, Balogh Antal van alkalmazva ideiglenesen az igazgató-tanácsi irodába beosztva.

Az uradalom erdészeti ügyeit Kertész György erdőmester látja el, kinek két erdővéd van segítésére.

A kolozsmonostori uradalom meg szemlélésére Béli Akos gróf elnöklete alatt Lönhárt Frigyes, Szabó József és Vöröss Sándor tagokból álló bizottság kéretvén fel, e bizottság eljárása eredményéről a következőkben számolt be.

Méltóságos Igazgató-tanács!

Alólirtakat a Méltóságos Igazgató-tanács 2455—1891. sz. a. kelt felhívással a kolozsmonostori róm. kath. tanulmányi alap uradalom vagyion tárgyai s irodai ügykezelése megvizsgálására kiküldvén, eljárásaink eredményeiről van szerencsénk előterjeszteni a következő jelentést.

A szemlélt illetőleg abban történt megállapodás, hogy finöveldei birtokok s a bérházak Vöröss Sándor bizottsági tag, az erdők Lönhart Frigyes bizottsági tag, a bérbirtokok s az irodai ügykezelés pedig gr. Béli Akos bizottsági elnök és Szabó József bizottsági tag által szemléltessenek meg.

A finöveldei birtokok és kolozsvári bérházak, valamint az erdők szemlélének eredménye arra vezet, hogy a tavalyelőtti jelentésben foglaltakat az igazgatótanácsnak ismételten van szerencsénk figyelmébe ajánlani megjegyzevén, hogy az erdei gazdálkodás a követelményeknek megfelelő, az erdőóri lakok a kellő számmal és jó módban felépítetttek, a esemete kertek beállítottak, ugy a mint azt a bizottság már javasolta is, azonban a kifejlődésre az idő nem volt kedvező. Az erdészeti ágazat mult évi jövedelmezősége a betekintett adatok szerint az erdei gazdálkodás szempontjainak megfelelő volt.

(Folyt köv.)

Az erdély-egyházmegyei papság végrendekezési joga.

— Dr. Bilinszky Lajostól. —
— Vége. —

Nem ritkán történik, hogy egyházi férfiak végrendelet nélkül halnak el. Ugy az általános, mint egyházmegyei törvényeink ez esetben is védik az egyház érdekeit. Nálunk az Aprobataék szerint azon szokás divott, hogy a végrendelet nélkül elhunyt pap ingatlan javai a székelységben a közelebb való szomszédokra, a vármegyékben azon helynek patronusaira, a városokban azok bíraira szálltak, azon kötelezettséggel, hogy az ingatlanok egyenértékét az egyháznak kárpótolják; ingóságai pedig azon egyházra szálljanak, melynél utóljára szolgál.¹⁾ E hosszú időn át érvényben levő intézkedését az Aprobataéknak az 1782. szept. 2-iki királyi leirat ismételtén szentesítette.²⁾

Hat évvel később új királyi leirat jött,³⁾ mely az eddigi eljárással szakítva elrendeli, hogy a végrendelet nélkül elhalt egyháziak vagyona három egyenlő részre osztassék: $\frac{1}{3}$ illeti az egyházat, melynél utóljára alkalmazva volt, ha azonban ez gazdag, a püspök a civilhatósággal egyetértőleg más szegény egyház fölségítésére, vagy más egyházmegyei célokra fordíthatja. A második harmad a szegényeket illeti.

Ha az összeg nagyobb, akkor az e célra létező alapokhoz csatolandó; ha azonban az elhaltak még életben levő szülei vagy közel rokonai szintén szegények, a második harmad is nekik ítéltető. A harmadik harmad az elhalt rokonait illeti, ezek nem létben jogukba a fisen lép. A rendelt következő záradékkal van ellátva: „ante divisionem haereditatis omnia debita passiva, a calia onera, et prae stationes legitime ex illa prius deducantur, attendaturque, quo deteriorationes, si quae fors in mobilibus vel immobilibus ad Beneficium pertinentibus factae fuissent, pariter compensentur.“⁴⁾

Ezen kir. rendelet értelmében az 1822. egyházmegyei zsinatunk, a végrendelet nélkül elhunyt erdélyi papokra nézve, a statutumok II. Rész. XVII. fejezetben a következő törvényeket hozta:

§. 4. Non tantum Parochorum, sed etiam Episcopi, Canonicorum, Professorum, Ecclesiasticorum, Seminarii Ecclesiastici vel Saecularis Superiorum, Capellanorum, si absque Testamento decesserint, trifariam dividetur a debitis, et onera per Statuta Dioecessana imposito libera, acquisita substantia, ita quidem: ut portio Ecclesiae addita e facultatibus relictis Episcopi et Canonici tribuatur Ecclesiae Cathedrali, e substantia Professoris, Capellani Ecclesiae Parochialis loci illius, in quo munere suo fungantur, portio Pauperum Catholico Xenodochio, si quodpiam intra ambitum Parochiae sufficienter haud dotatum existit, cedat pro stabili fundatione Instituti Pauperum, secus ad Cassam Ecclesiae Parochialis inferatur, faonori detur, atque annuus census obventurus inter pauperes Parochianos die Coenae Domini distribuatur.

§. 6. Quia vero antiqua consuetudo, plurium Episcoporum

Transylvaniae Statutis, et Regiis Decretis ad Clerum Hungariae editis confirmata in hodiernum viget in hac alma Dioecesi, ut ad Fiscum Seminarii Cleri Junioris, et Deficientium Parochorum e ejusvis defuncti Ecclesiastici facultatibus quidpiam decerpatur, concordivoto statuitur, ut singuli ab intestatomortui substantia in quatuor aequales dividatur partes, quarum quarta ad duos memoratos Dioecessanos aequaliter distribuenda inferatur, reliquae tres partes Ecclesiae, Pauperibus et Cognatis cedant.

A melyekből tehát világos, hogy minden erdélyi papnak, legyen akár kanonok, akár plebános vagy káplán, akár gymnasiumi tanár vagy szeminariumi előjáró, ha végrendelet nélkül halt el, hagyatéka négy egyenlő részre osztatik: első rész az agg papok és növ. papok alapját illeti, a második rész az egyházat, a harmadik a szegényeket, a negyedik pedig az elhalt rokonait.

I. Ferenc József ö Felségének 1853. máj. 29-iki kihirdetési nyílt parancsában, melyvel a polgári törvénykönyv kötelező erejét ránk is kiterjesztette — VII. cikk. 3. c). alatt ezeket olvassuk: „Azon szabályok, melyek Erdélyben ezelőtt meg tartandók voltak azon esetben, ha az egyházi személyek hagyatékaira vonatkozólag a törvényes örökösök állott be, további intézkedésig változatlanul maradnak.“ Tudomásom szerint azóta intézkedés nem történt. Az egyházmegyei előjárásnak tehát jogában áll ma is, minden ilyen alkalomkor az egyházi alapok érdekét megvédeni, annál is inkább, mert a statutumok, mint fennebb is említve volt, többszörösen és utóljára 1880-ban ismét megújítottak.

Még a halálozás bekövetkezése utáni közvetlen eljárásról és a végrendelet végrehajtásáról kell szólnom. Civil törvényeink szerint a haláleset fölvétele, a hagyaték zár alá vétele, a végrendelet felbontása, annak kihirdetése és megörzése a kir. közjegyző jogkörébe tartozik. Minden alkalommal azonban egy külön kinevezett püspöki biztos védi az érdekelt egyház jogait. A püspöki biztos intézkedik, hogy a hagyatéki tömegből, ha az elhunyt a fönnjelzett statutumokat be nem tartotta, vagy ha a végrendelet alaki kellékek hiányában semmis, vagy egyáltalán nincs végrendelet, az egyházat és egyházi alapokat megillető rész kiszakíttassék; és ellenőrzi a végrendeletben foglalt ajtatos alapokra, vagy más egyházi célokra szánt netaláni hagyományozás pontos végrehajtását.

Az eljárás a következő: 1.) A kinevezett püspöki biztos azonnal a hely színére megy, az anyakönyveket, más egyházi okmányokat, a papnak egyházas jellegű magán iratait, az egyház pénzét, és netalán a papnál levő egyházi ruhákat és istentiszteleti szereket, egy szóval mindent, mi a parochiának mint ilyennek tulajdona, az átadási leltár szerint, különválasztja a pap hagyatékától, és azok épentartásáról gondoskodik, míg ezeket a közjegyző zár alá veszi. 2.) Jelen van a püspöki biztos a végrendelet tartalmának megállapításánál, örökösök a végrendelező szándékának épentartásakörül, és szükség esetén a téves értelmezés ellen fellebbez. 3.) Jelen van a leltározásnál, s örökösök, hogy az egyház vagyona össze ne kevertessék a hagyatékkal. 4.) A hagyaték minden darabja egy-két beclő által megbecsültetik, és

1) Appr. Const. P. 1. Tit. 6. art. 2.

2) Lásd a Statutumok II. Rész. XVII. Fej. 2. §-át.

3) Decretum Aulicum 1788. máj. 27.

4) Intim. Reg. : Gub. : 21. jun. 1788. Nr. 5268.

5) Lásd Haller Károly: Az általános polgári törvénykönyv. 9. lap

nyilvános árverezés útján eladatik. 5) Az elhalt temetési költségei, adósságai s esetleg az illető egyháznak köteles megtérítései a hagyaték tömegéből levonatnak és fedeztetnek. Hol a püspöki biztos örökdió, hogy a parochia jó karban tartásánál felmerülő rongálások kártalaníttassanak. 6) Az örökösök az örökösödési jog kimutatása, valamint az illeték lefizetése után, a reájok eső részt megkapják, vagy ha a hagyaték elégtelen, a végrendelező akarata szerint osztakoznak. Ugyanítt meg kell említenem, hogy az elhalt papok hagyaték tömegének azon $\frac{1}{4}$ része, mely statutumaink szerint a papnöveldek és az agg papok nyugdíj alapját illeti, akár végrendeletileg left erről gondoskodva, akár utólagosan kiszakítva, az 1868-iki XXIII. törv. czikk 21-ik §-a értelmében illetékmentes.¹⁾ Végre 7.) a civil hatóság előírja, hogy a zár alá vétel ugy történjék, hogy a hivatal utód, a mennyire lehetséges, a plebániái épület használásában ne gátoltsék: a végrehajtás az utódra való tekintettel lehetőleg gyorsan történjék; s az egyházi törvényekben meghatározott rész az egyháznak kiszakíttassék, mit a püspöki biztos, minden egyházi ezétra tett hagyatékkal a püspöki hivatalnak beküldeni köteles.²⁾

Láttuk tehát egyházmegyei határozatainkat és törvényeinket, melyek mély megfontolással és előre látással gondoskodtak szegény egyházmegyénk jövőjéről, melyek hivatva voltak szegényes templomainkat jobb karba hozni, ellaggott paptársainkról gondoskodni, papnöveldeinket a kor színvonalára emelni, s egy ily nagy, kiterjedésénél, — népességénél és földrajzi fekvésénél fogva is nagyfontosságú egyházmegyéhez méltóvá tenni. S ha mindez nem történt meg, nem a szabályokban, hanem azokban a hiba, kik az okot meg nem tartották. A tapasztalat nagyon sok példát mutathat fel, hogy egyesek túlbizalmas eselédieknek, azoknak a bizonyos gazdasszonyoknak bagyták mindeneket, kik a pap anyagi és erkölcsi halálának okai, az egyházmegyénk saját papjai keblén melengtetett viperái. S talán még több példát: hol a végrendelet nélkül elhalt papnak javai oly bámulatos gyorsasággal kaptak lábra, ugyanezen bizalmas eselédiek buzgó gondoskodása által. De álljanak itt Fogarasynek szavai, kinél jobban egyházmegyénket talán soha senki sem ismerte. „Csak sajnálni lehet, — ugymond ő — hogy a zsinati szabályt, mely

a véghagyatéki részletekről elég világosan intézkedik, az önzés, a hűtlenség, az egyháziatlan eljárás: és mások kapzsisága, legtöbbször kijátsza. A szomorú tapasztalás ugyanis — dicséret a kevés kivételnek — arról győzött meg, hogy az egyházmegye papjai közül sokan végrendeleteikben mindent más tulajdonának jelentenek ki; vagy ha az Úr, a végrendelet elkészíthetése előtt szólítja őket a végső számadásra, a túlbizalmas személyek, a hűtlencselédiek, a kapzsi házibarátok és rokonok, alaposan gondoskodnak arról, hogy kiváló gyorsasággal minden eltűnjék. Rendeznék csak minden pap ugy be határozását, mint azt egyháznak szent törvényei, a zsinati határozatok előszabják és mindenkinek saját szent fogalma előírja; tekinteni csak mindenki lelkiismeretben járó dolognak a zsinati határozat szigorú megtartását; rövid időn meglátnátok tisztelendő Testvéreim az Urban! hogy az egyházmegyei zsinat üdvös határozata mily hathatós segélyforrást jelölt ki.³⁾ Fogarasy e szomorú helyzetet egész erejével javítani igyekezett, nemcsak azért, hogy statutumainkat többször papsága figyelmébe ajánlotta, azok megtartását szigoruan elrendelve, s azokra ösztönözve, hanem óriási alapítványai által is; ugyanezre irányult a fundus auxiliaris — s a nyugdíj alapra⁴⁾ való önadózás belebózatla, s a jó példa, mellyel miúdig előljárt.

Csakis e szabályok és rendeletek lelkiismeretes megtartásával, s azok megtartására való élénk örökődéssel, azoknak a legszigorubb keresztülvitelével szüntethetjük meg a nyomort egyházmegyénket; csak így rendezhetjük egyházmegyénk ügyeit, csak így emelkedhetünk hivatásunk magaslatára: ha váltvetve együttesen munkálkodunk, ugyanazon törvények és rendeletek szellemében. S ez nem az én ideám. elrendeli s kötelességünké teszi ezt a Fogarasy püspök elnöklete alatt 1869 szept. 22. s következő napjain Károly-Fehérvárt tartott egyházmegyei papi közgyűlés, mely a XII. pontban ezeket mondja: „Felszólítja a gyűlés a kerületi espereseket és lelkészeket, hogy mindenkitelhető módon ügyekezzenek súlyosan beteg, vagy elhunyt paptestvéreik vagyónán az illetéktekkel szembe az általi elcsikasztását, s az említett alapok defraudatióját meggátolni.”⁵⁾ Nem tolakodunk tehát, nem avatkozunk mások magán ügyeibe jogtalanul, hanem szent kötelességünk teljesítjük, ha egyháznak jogaira, s az egyedül őt illető hagyatékokra örökdióink. Senkise megélezi egyháznak helyettünk, senkise gondoskodik jobb sorsunkról, ha csak nem mi magunk, kik az egyháznak fiai s jegyesei vagyunk. Ha a bölcs határozatokat és intézkedéseket betartjuk, s minden módon azon leszünk, hogy másoktól is betartassanak; akkor egyházmegyénk pár évtized mulva új képet ölt, akkor eltűnik

1) 1868 XXIII. t. cz. 21. §. A tudományi, közoktatási és közjótékonyági ezélokra tett hagyományok és ajándékozások illetékmentesek.

Czél szeriinek látom bold. emlékü Fogarasy püspökünknek e tárgyban 1871. jan. 25-iki körözvényét ide igtatni: 266/1871. Több szór történt már, hogy a k. adóhivatalok az elhalálozott papok haláltani tömegének azon (egy negyed) részét is, mely megyei statutumaink szerint a papnöveldei és az agg papok nyugdíj alapját illeti, illeték alá vonták és megadóztatni akarták; holott ezen egy negyed rész nemcsak a es. k. országos pénzügyigazgatóság 1857. szeptember 22-én 12971/385 sz. alatt kiadott rendelete, s azon pénzügyigazgatóság elnökségének 1857. november 11. 2448 eln. sz. közlöménye szerint, hanem legújabb az 1868-iki XXIII. törv. czikk 21. §-a értelmében is ill et é k m e n t e s. Miért is akolozsvári m. k. pénzügyigazgatóság ezen püspöki hivatal megkeresése következtében folyó évi jan. 4-én 19890/1870 száma alatt az alárendelt m. kir. adóhivataloknak meghagyta, hogy a fennevezett alapoknak e tekintetben illetékmentességét biztosító szabályrendeletet előforduló esetekben szem előtt tartassák.

2) Igazságügym. átírata a hercegeprimáshoz 1879 jul. 30. lásd Kazaly-nál. — Az igazsá. és vallás-közoktatási miniszternek 1883 april. 10-iki szabályrendeletet lásd. Rónaszéki idézett művében.

1) 528—1879 püspöki körlevél.

2) 850—1868 számu rendeletével megteremtette a „fundus auxiliaris dioecanusus”, melynek alapszabályaiabol álljon itt kétő:

3) A püspök. mint ezen alap fő elmozdítója és védőke, szabadon ajánlja föl azon évi összeget, mel et ő ezen alap javára szentelt. A papság jövedelmei aranya szerint vesz részt.

4) A ki évenként 500 frtnyi jövedelmet bír, ebből egy fírtot azonfölül minden 100-tól egyet fizet; tehát 600-tól 2 fírtot, 1000-tól 6 fírtot, s így tovább.

5) 210—1880 számu leiratáva' újja szervezte a papi nyugdíj alapot közös tanácskozás után elrendelve: „miserint az, kinek jövedelme évente 300 frtra megy, ebből fizessen egy fírtot; azonfölül minden száz fírtól egy fírtot vagyis 1 száz-ot, ugy, hogy a ki 400 frt évi jövedellel bír, fizessen 2 fírtot; 1000 fírtól 8 fírtot és így tovább.”

3) Püspöki körlevél 3300—1870 A XII.

a nyomor, akkor segíthetünk azokon, miket ma ténlenül kell néznünk, akkor elmondhatjuk, hogy kötelességünket becsületesen teljesítettük, akkor végre nyugodtan hagyhatjuk egyházmegyénket utódainkra, mert eljárásunk buzdító példa lesz rájuk, s e példában biztosítva lesz egyházmegyénk jövője.*)

A Hóra-lázadás következményei.

Irtá: Kovács Gyárfás.

X.

A történelmi igazság érdekében be kell vallanunk, miszerint József császár idejéig Magyarországon a jobbágyok sorsa igen siralmas volt. Mert a jobbágyok még mindig érezte és viselte igáját az Ulászló király idejében (1514-ben) történt parasztlázadás megfenyítésére hozott ama törvénynek, mely szerint a parasztok eme lázadási merényletének emlékeztetésképpen még az utódokra is átszálljon és fenntartassék és minden század előtt tudva legyen, mily kiváló büntény fellázadni az urak ellen: elvesztve bütlenségek által szabad átköltözködési jogaikat örökös szolgaságra vettek, csakis uraik engedélyével lévén szabad egy helyről a másikra átköltözködni.

Mária Terézia ugyan 1766-ban urbéri szabályzatával igyekezett enyhíteni a jobbágyok szomorú sorsán. E szabályzat értelmében a pór megszűn rögöz kötött szolga — glebae adstrictus lenni, sőt elébb említett szabadköltözködési jogát újra visszanyerte. A jobbágy, ha több fia van, azokat iparrá vagy kereskedelemre adhatja, vagy taníttathatja, miért még a legmagasabb egyházi tisztség sem volt a pór fia előtt elzárva. A jobbágytelkek nagysága az ország külön vidékei szerint a réttel együtt 24—40 holdban állapított meg; ehhez járul még a fél vagy az egész holdnyi beltelek, melyen a pór háza és kertje benne van. Legelője a földesurral közös, mely-

*) Ezen cikkelynek lapunk múlt számában közölt első részére vonatkozólag legilletékesebb helyről arról értesítnek, hogy:

1. a korábbi állapotokat tapasztalt kongruás lelkészek a kongrua rendezésével meg vannak elégedve. Nem való, hogy a plebániák „nagyobb része“ 600 frtos volna, mert azok 30 százaléka ilyen.

2. Az erdélyi püspöki megyében csak hatvan három frttal díjazott káplán egy sínes, a káplánok teljes ellátás mellett évi 200 frtól — 700 frtig menő jövedelemmel bírnak.

3. Az igazságnak meg nem felelő az évi 300 frt papi nyugdíj valló állítás is. Mindenik nyugdíjas lelkész évi 400—500 frt nyugdíj húz.

4. A papnövédelre vonatkozó híresztelésekkel szemben, melyekre vonatkozólag lapunk múlt számában is tettünk rektifikáló megjegyzést, lásd a „Közművelődés“ folyó évi 39-ik számát. (30s. lap. Schneff levele.)

5. A templomok és felszereléseiket illetőleg talán oláh templomok vonultak el ezikkirő lelki szemei előtt?

Nem hisszük, hogy oly dezolált állapotban levő egyházaink volna, — s ha vannak, az illető lelkész jóakarata és buzgalma azon segíthet.

Kötelességünk vala ezeket Dr Bilinszky téves információkon alapuló állításaival szemben megjegyezni.

Szerk.

ben marháját legelteti . . . A jobbágynek joga van az uraság erdejében szabad faizásra; de azért tartozik számára erdejéből egy öl tűzfát felvágni és az uraság udvarába szállítani.“ (Ribári 264 l.)

De ha meggondoljuk, hogy ezen jogok és előnyökkel szemben mennyi kötelesség ólomsulya nehezedett a szegény jobbágyok vállaira: bizony a jobbágy állapota még mindig elég súlyos volt.

Azért József császár nemes humanitásától ösztönözötten nemesek Mária Teréziának a nemesség által ellenzett és önhatálmilag kiadott emez urbéri szabályzatát léptette életbe, hanem a jobbágyok örökös lekötöttségéről rögöz kötöttségi állapotát megemissítve — sőt még a jobbágy nevet is eltörölte, őket szabadköltözködési embereknek (hominis liberae migrationis) nyilvánította.

Tárgyunkra vonatkozólag pedig, hogy tudniillik az 1784-ik évben fellázadt oláhság panaszai is figyelembe vétesenek és sérelmeik orvosoltassanak, az 1785 és 1786-ban megejtett vizsgálatok alapján érezhetőleg igyekezett ezek sorsán enyhíteni. Densusián után ezen orvoslatokról is, mint a Hóra-lázadás közvetett jó eredményeiről röviden megemlékezem.

Ezek szerint:

1) A Zalatnán feltűli kinstári uradalomban az oláhságnak — úgy, mint előbb is volt — szabad legeltetési jog engedtetik. A kecskéknek az erdészeti tisztek által tiltott legeltetése is szabad oly kiirtott helyeken, melyek az uradalomnak különben sem jövedelmeznek semmi. És pedig ez azért szabad, mert akár hányan szegénységük folytán csak kecskét tudnak tartani.

2) Mert a földmivelés igen meg volt nehezítve: megengedtetik oly helyek kiirtása, honnan különben sem lehet fát szállítani. Az irtást teljes joggal művelhetik.

3) Különböző taxák, melyeket accrescentaliák czímen az uraság által viselendő terhek kárpótlása fejében fizettek: visszafizetendők.

4) A bányamunkások jövőre minden rendes és rendkívüli terhek hordozása alól felmentetnek.

5) A zalatnai uradalmi jobbágyok, kik addig évenként 13180 öl fát tartoztak vágni és Zalatnára szállítani e teher alól felmentetnek. A fatermelés ezentúl kölcsönös egyezkedés alapján történik.

6) Az adrubányai hegyek lakosai többé nem kötelezhetők az uradalom szénájának kaszálása és behordására, mely eddig évenként 7000 munkaeót foglalkoztatott.

7) A bányák megerősítésére Vajda-Hunyadról vasat, valamint Zalatnára bort és pálinkát szállítani, mely némelykor négy napot is igényelt — nem kötelezethetők. Ez jövőre kölcsönös szállítási szerződés tárgyát képezze.

8) A borárulás bérlete csak a havasiaknak adassék ki, de úgy, hogy a mérték meghatározottassék, nehogy miatta zavarok merüljenek fel.

9) Büntetessenek meg azon örmények^{*)}, kik 1782-ben oly nagy mérvű zavaroknak voltak okai, beleelegyedvén a

*) Bosnyák Márton és Patrubány nevűek, kik az itálurálási haszonbérletet évi 12000 frton a kinstártól kivévén, annyira sanyargatták a havasiakat, hogy ezek 1782 május 24-én nyílt zavargásba törtek ki egy topánfalvi vásár alkalmával, sok kárt okozva az árendások pénzéjük felverése és az italok kiöntése s hordok kicsapolása által.

havasiak borárlási joguk gyakorlásába. És ezeknek kártérítési igényük elévültnek tekintessék.

10) Ha valamelyik havasi egyenes örökös nélkül hal el, a legközelebbi öröklő rokon nem kötelezhető az örökség összes értékének megváltására, hanem újítassék föl az előbb divott szokás, mely szerint tekintélyesebb örökség után 12 forint, csekélyebb után pedig 6 forint fizetessék.

11) Minden községbe biztosok küldendők ki, kik a bírákat az acerescentaliák czímen beszédett pénzek visszatérítésére kötelezzék. És pedig, ha igen sokat szedtek be: kétszeres visszatérítés — és még testi büntetéssel is sújtassanak.

12) Visszatérítendő mindazon összeg, mit a havasiak urasági taxa czímen többlettel befizettek volt. A multban tett szolgáltatmányokért pedig mint favágás és hordás, kaszálás a vas és bor szállításáért: kapjanak oly mértékben kárpótlást, melyben a szolgálatot teljesítették.

Ezek azon előnyök is kedvezmények, melyekben a havasi kincstári dominális jobbágyosság a Mária Terézia-féle urbéri szabályzatok kedvezményein kívül József császár által még speciáliter is részesítették. — Oly üdvös következmények és áldások mizek a jobbágyokra, hogy igazán talál javult sorukra Imets F. J. történész és mneomonikus e verse:

Elkeserült jobbágy, neked im, most készüle jobb ágy!

Mi aztán a lázadásnak egyéb következményeit illeti, ezek az addig közölt ezikkeimből eléggé ismeretesek és elszomorítók a magyarságra — azon magyarságra, melynek magyar és más ajku jobbágyjai a románsággal egy formán huzták a jobbágyosság igáját. De türtek és a nyert kedvezmények közt várták azon időt, melynek méhéből majd meg fog születni a szabadság, egyenlőség és testvériség azon hatalmas Messiása, ki minden jobbágyi békót szét fog törni. Ez idő meg is érkezett. 1848 volt . . .

De tárgyunkhoz!

A Hóra-lázadás következményeiben iszonyatos volt a magyarságra.

Templomaink kiraboltattak, elpusztítottak.

Az urasági birtokok letaroltattak, a kastélyok leromboltattak.

Topánfalván, Offenbányán stb. a kincstári dominális épületek leromboltattak, a pénztárak kiraboltattak, pinczéi felverettek stb.

De leggyászosabb következményü volt a lázadás a magyar nemességre — különösen ott, hol az oláhság tulnyomó volt, mint Hunyad és Zarándmegyékben. Egy nagy katholicus lebetni összeállítani azon kiölt nemesek neveiből, kiknek kipusztításával eme megyék magyar szempontból mintegy elnéptelenedtek . . .

Hegyeken völgyeken: mindenfelől csak romok voltak láthatók és keserves jankiáltások s baldoklók hörgései vegyültek a szomorán lengő szellő bús szavába . . .

Mintha az Ur büntető keze nehezedett volna a magyarra úgy, hogy méltán keseregtek s vehették ajkaikra sokat szenvedett véreink Jeremiás e keserveit:

Oh, emlékezzél meg Uram,
Hogy mi történik velünk!
A gyalázatot tekintsd meg,
Melylyel most illettetünk!
Mások birják földeinket,
Házunkat idegenek,
Árvák lettünk atya nélkül

Es anyáink özvegyek.

Rajtunk rabszolgák urának,
Nem volt, ki megmentene,
A kenyér életveszélyvel jött,
Mit fegyvertünk nyere.
Mint kemenceze úgy kiégett
Testünk az éhség miatt!
Juda megvetett leányi
S nőnek ki ad vigaszt?!

De vessünk fátolt a multra! . . . Ezen befejezős előbbi közleményeimmel magam is nem a régi sebeket akartam felhasogatni, hanem a mostani nemzetiségi elégedetlenség és békétlenségekkel szemben csak kitüntetni akarám, hogy nekünk is mily sok okunk lenne fájdalmaink és szenvedéseinkkel összeajkiabálni az egész világot . . . De a magyar ezt nem teszi . . . Ő tud felelteni és tud méginkább megbocsátani.

(Vége.)

Kisebb közlemények

— **Köröspatak.** — Szives engedelmével a kedves „Hirnök“ olvasói épülésére legyen szabad leírni egy nevezetes eseményt, mely Sepsiköröspatakon a kath. nőnevelés érdekében vége ment.

Hogy a leírandó esemény a maga valódiságában legyen látható, egy kis történeti visszaemlékezést kell előrebocsátanom. A sepsiköröspataki plébánia naplója elbeszéli, hogy a a katholicismus másfél százados száműzetéséből, a gróf Kálnokyak buzgalma által hogyan lett visszaállítva s visszaállítása óta már több mint egy század alatt mi mindent elkövettek a szent ügy terjedése és megszilárdítása körül. Az igazán kath. mágnás ős székely család erdélyi férfiágon a katholicismus úgy, mint a haza nagy veszteségére nem rég három egymást önfeláldozásig szerető testvér, gróf Kálnoky Felix, Imre és Pál személyében kihalt. Közülök a legifjabb gyermekek nélkül özvegyet hagyott hátra. E nemesak név, de még inkább szív szeret nemese rangú hölgy, ki születésre székelyi báró Beess-Chrostin Ludmilla, mely fájdalommal kísérte az erdélyi utolsó gróf Kálnoky sírjához. Hogy fájdalom alatt össze nem roskadt, Móriának, a fájdalmas anyának köszöni, ki iránt mély tisztelettel s nagy bizalommal viseltette mindenba, de különösen e szomorú esetben. Nemes gondolkozásáról tanuskodik, hogy örökös gyászát határozott el, ki pedig alig 40 éves volt, és egy magasztos gondolaton törte fejét: a kezére maradt földi javakból egy oly emléket létesíteni, mely míg egyfelől szerettei nevének tenmaradást biztosít, addig másfelől a katholicismus szent ügyének védőbástyája legyen itten a protestantizmus főhelyén, vagyis más szóval, a gróf Kálnoky név részére biztosítani ohajtotta a jövőben is a katholicismus védelmét. Különösök az isteni gondviselés útjai; 1891 febr. 2-án, tehát gyertyaszentelő Boldog-Asszony napján, egy határozott gondolat támadt lelkében, szent Vince nénikék vezetése alatt kisededóvt és leányiskolát létesíteni. A mint e gondolat megvillant lelkében, határozott erélylyel, bármily nagy áldozatra készen, hozzá látotta munkához, s majdnem türelmetlenül várta a létesülés pillanatát. Isten segítsége és Mária pártfogása alatt elér-

*] Ezen jeles tolyóiratból vettük át a jelen közleményt.

kezett ez is. All már az intézet. Ünneplés megáldása, megnyitása és a nővéreknek bevezetése szépt. 16-án tartott meg s ez azon nevezetes esemény, melyet leírni ohajtók a következőkben.

Reggel korán tarack jelezte a nevezetes nap hajnalát. 9 órakor Isten szent házába szólította a nevelés ügye iránt érdeklődőket a harang érez nyelve. 10 órakor felérbe öltözött leánykák kíséretében én mint helybeli lelkész mentem a grófi kastélyba, jelezni az alapító grófné ő ltga és a vele levő nővéreknek az ünnepély kezdetét. Visszajövet a nagyszámú hallgatóság előtt a szószékéről alkalmi beszéd tartott. Azután „Veni Sancte“ megfelelő imádsággal végeztetvén, „Máriát dicsérni hívek jöjjetek“ éneklés mellett körmenetileg ámentünk az intézeti épülethez. A nagyméltóságú erdélyi püspök ur helyett, ki gyengélkedése miatt nem jöhetett el személyesen, a megáldási szertartást főt. Möller Ede apát, főesperes és brassói plébános ur végezte fényes segédlet mellett. Megáldattak pedig az iskola és a lakó szobák, egy kis házi kápolna Jézus sz. Szíve tiszteletére, a kápolna tölggyfából készült oltára Jézus sz. Szíve szoborral és szentségházzal, új misernák, két feszületet keresz, egy harang sz. Felix de Valois tiszteletére, végül egy őrző angyal szobor. Ezután „Te Deum“ éneklése mellett visszamentünk a templomba, hol ünnepélyes sz. mise végén Oltárszentséggel áldásadás. A püspöki megbízott apát ur fejtegetve a ker. nevelés szükséges voltát és ügyes szónoki fordulattal kimutatta ennek alapján azt, hogy az alapító grófné ő ltga földi javait jó célra fordította és biztosította. Köszönetet mond az alapítványért a főpásztor, a kerület s különösen a hitközség nevében. Majd felkéri az intézet megnyitására. Erre az alapító grófné meghatottan az alapító levelet és az intézet kulesát a következő jelszó kíséretében: „Isten szent nevében, boldogult férjem és testvérei emlékére, az Ur oltárára teszem le alapítványomat“, az oltárra tette. A szép, mély valóságáról és a katholicismus szent ügyének áldozatkész támogatásáról, úgy szintén a hitvesi igaz szeretetről tanuskodó alapító levél egész terjedelmében felolvastatott. Nem érdektelen, ba ide iktatom az alapító levél következő részeit:

„Az atya, Fiu és Szentlélek Háromszemélyű egy igaz és örök Isten szent nevében, én gróf Kálnoky Felixné szül. báró Beess-Chrostin Ludmilla, tudtára adom mindeneknek, a kiket illet vagy illehet most és jövőben, miszerint forrón szeretett férjem gróf Kálnoky Felix és két testvére Imre és Pál neveiknek örökre fennmaradó kegyeletes emléket ohajtván emelni: továbbá megfontolván ama buzgalmat, melyet a gróf Kálnokyak a katholicismus szent ügyének, különösen Sepsiköröspatakon való felemelése és felvirágoztatása érdekében minden időben kifejtettek, de a mely család Isten különös rendelési folytán erdélyi férfi ágon épen az én kimondhatlan mély fájdalomra boldogult férjemben kihalt elhatároztam, hogy Sepsiköröspatakon, huszonegy évig tartó szerencsés és boldog házasságunkból eredett kedves emlékére e helyén intézetet alapítok, melynek „Gróf Kálnoky Felix, Ludmilla, Imre és Pál intézet“ név alatt célja kisdedová és leánynevelés leend. Legfőbb és egyedüli ohajtásom, sőt határozott akaratom, hogy ezen intézetben a nevelés és tanítás a szent Vinczéről nevezett és Sztamárón anyaházzal bíró tiszt. irgalmasnok kezében legyen letéve, mint a kik már hitvátságuknál fogva lelkük egész odaadásával Istennek élnek s leghivatottabbak és legképesítettettek arra, hogy a kisdede-

ket és serdülő leánykákat minden szükséges és hasznos ismeretekben úgy oktassák, miszerint a hasznos ismeretek gyarapodásával gyarapodjék egyszermind ártatlan lelkükben és életükben az ájtatosság, a jámborság, az isteni félelem, a keresztény önzetlen és őszinte szeretet, a szeplőtlen erkölcs, a munkás szorgalom és a világot áldásaival elváasztó szent hitünk iránti azon tántoríthatlan szeretet és ragaszkodás, mely az embert Istenhez, Isten felemelő segítségét az ember szívébe vezérli.“

Ezután az alapító levél intézkedik az alapítványi tőkéről és az intézetet „minden más joghatóság kizárásával“ az erdélyi püspöki joghatóság alá rendeli kérvén, hogy az alapítvány soha más mint róm. kath. szellemben vezetendő leánynevelési célra fel ne használtassék. Azután így végződik:

„Igy alapítom, javadalmazom és rendezem a sepsi-köröspataki „Gróf Kálnoky Felix, Ludmilla, Imre és Pál intézet“ az imálandó teljes szent Háromság nevében, az Isteuanya, a mennyek dicső királyné asszonya Mária égi pártfogása alatt, kérvén az örök irgalmu Istent, hogy szívem ezen hálaemlékét nevének dicső ségére, szent hitünk terjedésére és a szeplőtlen erkölcsök megőrzésére, az emberiség javára felvirágoztatni és mindazokra, kik ezen intézetben tanítani és tanulni fognak örök áldásának teljét kiárasztani kegyeskedjék. Kérvén az irgalom és szép szeretet anyját, Máriát is, hogy égi pártfogását soha se tagadja meg és vonja el, hanem áraszsza intézetem fölé és tüsse el a vibart, mely megsemmisítéssel fenyegethetné.“

A mint felolvastatt az alapító levél, az alapító grófné kézen fogva a tiszteletre méltó tartományi főnöknöt, Swarz Crescentiát, ki ez alkalomra, nem tekintve a hosszú ut fáradalmát, átrándult és a Sepsiköröspatakra kinevezett főnököt, Gabriellát, átvezette az intézetbe, kíséretükben lévén mint helybeliek tiszt. Kiliana és Maxima, mint vendégek Eugenia Sárospatakról, Gaudentia, Tekla és Hermenegilda Gyergyó Szent-Miklósról. Iten felnyitva az intézet főajtáját a tiszt. tartományi főnöknek kezébe átadta az alapító levelet a szeretet és ragaszkodás csókja kíséretében. A serdülő leánykák nevében Pánti Lórika, az anyák nevében Para Sámuelné mondtak köszönetet.

Igy végződött a nevezetes esemény. Azt hiszem, nem szükséges ehhez szó vagy magyarázat.

Kozma Imre, rk. lelkész

— **Nyelvészeti apróságok.***) Kegyeteljes: üldö: in es el. Pár év előtt e rovat alatt egy kis desinfiálást indítottam volt meg némely a műveltség előkelőségénél kérkedő kores kifejezés ellen. Célom volt ezen eljárás segítségével kipellengérezni azokat a helytelenségeket, magyartalanságokat, melyeket már annyira megszoktunk, hogy egyáltalában észre sem vesszük, hogy átladok véltünk a nyelv szelleme, az egészséges nyelvérzék ellen. Lehet, hogy szerencsén másásra vállalkoztam, de azért újból megkezdem a desinfiálást, mert a nyelvoklera bacilusai igen kezdtek terjedni, és a t. szerkesztőség b. engedelmével a fent megnevezett három mákvirágot és farsait czéloom ez alkalommal örök időre kifüstölni a világból.

*) Bocsánatot kérek az olvasótól e cikkely elkövetéséért. Tudom, hogy a „néhai valójó“ Mondolati tidejében (anno 1813.) lett volna acut jellegű, de talán ma sem fölösleges egészen. A szedő.

A grammaticusnak elemezni, izekre kell szedni a gyanus, vagy beteg nyelvhajtásokat — bármennyire irtózzék is némely lágyszívű(?) tulajdonos író az izenkint való ismertestől.

Mihelyt az egyes részek épek, egészségesek, tudom, hogy tiszta organizmussal van dolgom; de ha látom, hogy akár a szervezet egyes része nem ép, hiányos, akár természetellenes kinövés van rajta, biztos vagyok benne, hogy a vizsgált, elemezett, izekre szedett individuum beteges, természetellenes, rossz.

Lássuk tehát a pellengérré vont delinquenseket egyenkint.

Alljon elő és védelmezze magát ön:

Kegyteljes. Nos mi kifogásolni valót talál, édes grammaticus ur! az én dali alakomban? Nem elég csinos, takaros vagyok? Nem kecsesebb, mint az ez unalmas, elhuyt ősanym: malasztalteljes (gratia plena), melyet a köznép naponként emleget? Nem egy tön termett édes testvérem a bőkezű: áldásteljes, az udvarias: tiszteletteljes, s a szépmérenyű: reményteljes, az alázatos: hódolatteljes, a fontorkodó: jelentőségteljes? Nines árnyalata az érzelmenek, melyet nem volnék képes kifejezni. Miért üldöz tehát, miért zavarja nyugalmam? Nem használja-e fel ügyességemet a művelt társadalom, az összes írói nemzedék? Igaz, hogy a műveletlen parasztság nem ért, de fejlődjék csak az ő izlése is oly nemzetközivé, minő az intelligentiáé, versenyezni fog ő is előnyös tulajdonságaim kihasználásában.

Feljelen szívtelen, „memor sit tamen conditionis suae“, azaz ne feledje, hogy én öreg vagyok s ön keresztény és pap. Mindenek előtt kijelentem, hogy én, mikor grammatizálok, csak grammaticus vagyok, a gramatica morálját: az igazságot tartom szem előtt, egyebet semmit.

A vádlott észrevételeit, illetőleg önvédelmére felhozott állításait részben kifogásolom, részben elfogadom, részben még ki is bővitem.

Kifogásolom mindenekelőtt a vádlottnak a malasztalteljessel való párhuzamba állítását.

Kifogásolom pedig azért, mert a tisztességes malasztalteljes becsülettel hordja a maga gyapját a val ragot (malasztalt), míg a vádlott, attól szépen megfeszlett, azaz hogy a német gnadenvoll gubójában felelte magyar gubáját s német nadrágba öltözve akar feszíteni a magyar kegyes, kegyelmes helyett, bitorolván a malasztalteljes portáját. Vagyis grammaticus nyelven szólva: a kegyteljes szolgál fordítása gnadenvollnak, a jó magyar malasztalteljes helyébe csempészve.

Mert azt minden magyar ember tudja, hogy a teljes melléknév mellett a magyar -val, -vel társhatározó ragot használ pl. gazsággal teljes, jósággal teljes, malasztalteljes; tehát a kegyteljes csak ezen alakjában: kegyelemel teljes volna a malasztalteljessel párhuzamosítható. De a malasztalteljes nem összetétel, csak úgy összeírják némelyek elég helytelenül, mert az összetett melléknévben az előtag az utótagnak csak: 1) jelzője (pl. sötétkék, koromsötét), 2) tárgya (pl. Krisztustagadó, színehagyott), 3) alanya (pl. eszeveszett, ügyefogyott), de határozószó soha sem lehet.

A mi a kegyteljes helytelenségét még növeli, az a körülmény, hogy az előtag meg is van csonkítva a Helmecky módszere szerint. (Erről a csonkításról később többet.)

Ez a csonkítás pedig úgy keletkezett, hogy a német szót mint előbb jeleztem szőrölszóra, szolgálilag magyarra fordították, tekintet nélkül a magyar szóvonzat és képzés szabályaira.

A mi egyéb felhozott védelmi okait illeti a kegyteljesnek, azokat valókuak elismerem. Igaz, hogy az alakja elég csinos, rövid, de épen úgy vagyunk vele, mint a szoborral, melynek karjai le vannak törve: nyomorék. A magyar nyelv pedig az ép testeket szereti csak. Igaz, hogy az írók használják, a művelt társadalom él vele, de Uram Isten, mennyi mindeu dolog van úgy a fizikai, mint az erkölcsi világban, mit az emberek gyakorolnak, de még is rossz! Ezzel tehát mellette kardoskodni nem lehet! Attól pedig Isten őrizze meg a magyar nyelvet, hogy valaha az ilyen koresokhoz a nép füle hozzá szokjék, mert az a nyelvérzék teljes megromlására vezetne.

A mi az áldásteljes, stb. felhozott példát illeti, itt ezekre azt mondom, hogy ezek is épen olyan magyartalanok, mint a kegyteljes. Sült germanizmus az egész kompánia. Rokou pedig velök minden: teljes, -teli, -szegény, -mentes, -kés, -képes, -kép telen, -hű és -dus végződései melléknévi összetétel. Ezeknek számalagio bár, de azért nem dönti meg az igazi nyelvtörvényt: hogy az előtag melléknévi összetételben határozószó soha sem lehet, mert valamennyit, csak kukuktojás módra csempészték be a század elején a nyelvújítók. Azelőtt irnagnak se ismerte őket senki.

Nem egyebek ez összetétel formák is, mint a német voll frei, fertig, fähig, treu, arm, reich utótagú összetételek fordításai. Pl. a fennebbi teljes végű melléknévnek, adómentes (steuerfrei), szolgálatkész (dienstfertig), munkaképes (arbeitsfähig), élethű (lebenstreu) vérszegény (blatarm), szelleműs (geistreich) stb. stb.

Ezeket mind kifejezhetjük jó, magyarosan képzett melléknévvel.

Kinek a nyelvérzéke már annyira megromlott, hogy a rossz helyett nem kapja meg a megfelelő jót, hozassa meg Simonyi Zs. Antibarbarussát, abban felleli, a mire szüksége van. (Fiatall költőknek, kik a hosszabb-rövidebb szavak megválasztásában tudvalevőleg éveken át izzadnak, e művecskét nyugott lélekkel ajálom.)

Nézzünk most az üldö- és ineselel felék szemébe. Igazán, már bősázkodni sem tud az ember, hanem csak nevet ma az ilyen szavakon. Hogy lehet ma ezeket használni s plane gyártani, mikor a nyelvújítás fattyuhajtásai már kellő értékre vannak leszállítva; mikor a magyar szóképzés és szóösszetétel kérdései az összehasonlító és történeti nyelvudomány kutatásai alapján már többé-kevésbé tisztázva vannak: az igazán megfoghatatlan dolog. Még megfoghatatlanabb az, hogy akadbat ember, ki az ilyeneknek még védelmére is kell.

E szónak képtelen voltát az igazolja legjobban, hogy külön állva a szöveg nélkül, nines ember, a ki megtudná mondani, mit jelentenek az ily hangzavarekok. Azt hittük, az ily nyelvellenvaló kisértetek ideje végkép lejárt azóta, hogy lettint a Kazinezi-féle nyelvészeti iskola, mely műhelyében mesterszertüleg üzte azt a mütételt, az ugynevezett gyök- elvonást, mint mesterszóval szokás volt kifejezni, igaz néven pedig a szócsonkítást. Munkavezető ezében Helmecky mester volt, kire azt a közszájon forgó rimet

esináltak, hogy: Helmecezi a szavakat elmetezi. Így jöttek létre: a cikkek (ebből: ezikkek) szak (ebből: szakasz) élv (e. élvezet), gyönyör (e. gyönyörtűség), üdv (üdvösség), kegy (kegyesség, kegyelem) stb. stb. s mint ezeknek megkésett másodvirágzásai üld (üldöz), incesel (inceselkedés). A jóhiszeműséget sem a régiekben, sem a maiakban nem merném tagadni, de míg a régiekben megokolhatók találok azaz, hogy grammatikánk akkor még csak a kezdet kezdetéhez is alig jutott volt el, mert nem voltak tisztába a grammatika legsarkalatosabb tételei sem; a maiakban vétkes könnyelműségnek kell bélyegeznem (mert az igazolást nem lehet elfogadni) az ilyen „gyök elvonást”, mert ma minden gyermeknek kell már a gimnasiunban tudni — miről az írónak sem szabad ssha megfeleldenie — hogy az ily gyökérelvonást, szócsontitást a nyelvészet tarthatatlannak mondja, a nyelv meg nem tűri. U. i. A szókinés bővítésének csak — eltekintve az idegen szóátvételt — két módja van nyelvünkben: a képzés és összetétel. A össontitást nem ismeri, ssha nem is próbálta meg Kazirczyig. Ez az oka, miért rosszak a felhozott szavak üldö és incesel.

Hallom szinte az ellenvetést, de ott van az analogia: küldő; az üldének is épen oly jogosultsága van, mint a küldőnek.

Tagadom! A küldő a küld igének tövéből képzett melléknév (küldő), az üldőnek üldötől kellend a helyes analogia szerint származnia; de üld igét a nyelvtörténet nem ismeri. Van a b. üldet, de üld ige nincs sehol. Az, hogy a versbe esetleg nem fér bele az üldöz, nem jogosítja fel még a költőt sem arra, hogy a képzőt az igéből kénye-kedve szerint befarragja és tetszése szerint ácsolja, gyalulja a szó testét. Éppen így van az inceselben is. Itt is a -ked igéképző és az és főnév képző van letaragva a gyökérről. A mi pedig meg nem engedhető.

Furesa lenne, ha boldog, boldogtalan úgy gazdálkodhatnék a nyelvvel, hogy tetszése szerint toldaná, vagy kurtítaná a szót! Nem sokára ilyes verseket olvashatnánk régi jó népdalaink helyett.

Haj te kikir, te kikir
Nekem többé de ne vir. (N. d.)

Még azt is megérnök, hogy így köszöntenek egymást: Udv légy! Vagy azon panaszkodnánk, hogy a közizgazgatási) vagy közöki (közoktatási) törvény hibás, hogy a jár orvi (orvosi) intézek (intézmények) czélszerűeknek biztak (bizonyáltak) meg.

Pedig az üldö, incesel féle szófezamisásokkal egyenesen oda jutnánk rövid időn. Különbön itt is teljesül, hogy emmi új sines a nap alatt, hiszen a következők is szakasztott egyírásnak ezekkel: Ne hogy valaki állítománnyomnak lehettét kétbe vonnyá¹⁾. A Mondákságnak mosoly száját elfutotta bngyög teppjeiből néhányat libegő ajkimra bájolván²⁾. . . Szemeink beesvén tsont fejünk ndvába: a gyengeség pihentét nyögnénk, és oíly á lenének, mintha a bővölés Tudá k asszonyai éjeleznének³⁾.

1) Mondolat. 21. lap. N. b. ez a könyv igen alkalmas arra, hogy a nyelvűbűvítés mesterségében inaskodók elolvassák és megszívleljék. Sok használható szót balászhatnak ki belőle izzasztó munkájuk megkönyvitésére. A szedő.

2) u. o. 22. l. 3) u. o. 23. l.

Vagy: Mi nagy enmenség volna ennek (a polgárittásnak) kecséit Utóinktól irigyleni! — Melly szoreggyiségben álljon pedig a nyelv művelése a Nem (érti: nemzet) Polgárittásával: következik, hogy . . . nyilvánítsam. Szinte örvend az ember lelke, ha elképzeli, mennyi drága sok papirosat gazdálkodhatnak meg egy-egy alkalmas rövidségi kifejezésért évekig izzadó, s a papirt konzuszámra fogyasztó némely Hazafi Veray Jánosaink, midőn azok helyett a „fertelmes hosszúságu”: lehetséges volta, kétségbe vonása, mosolygó száját, utóinktól, szoros egységben, nemzeti polgárosulás inceselkedésében üldözöiért helyett a nekik megfelelői akaró új mértékre rövidített: lehet te, kébbe vonás, inceselében, üldöiért stb. szóvirágokat fogják használni. Igazán ez új felvirágzása lenne nyelvünk . . . elburjánosodásának. Mitől mentsem meg minket a „magyarok istene“! Dixi.

(A disinficialást folytatjuk.)

Nr. 7.

NAPI ESEMÉNYEK KÖRÉBŐL.

— **Nyilvános köszönet.** Püspök Urunkó Nagyméltósága határtalan jótékonyágát és atyai gondoskodását a „nagyszabeni róm. kath. egyházi zeneegylet” is kiterjesztvén, ennek 20 frtnyi pénzzadomány utalványoztatni kegyeskedett, mely segélyért hódolatlejes köszönetüket fejezik ki Thomandl József s, k. egyleti elnök. Schuch Odön, egyf. titkár.

— **Wiegand János** szent-ágotthai lelkész egy kántort keres, kinek évi 60 frt, s ha esetleg a sekrestyési és harangozó teendőket is elvállalná 120 frt készpénzfizetés és tisztességes lakása leend. Köteleessége vasár- és ünnepepekon a kántori teendőket végezni. A zenéhez értők mellékjövédelmre is számíthatnak. Már nyugdíjazott kántoroknak ajánljuk ezen helyet, kik bővebb felvilágosítást a nevezett lelkész irtól nyernek.

— **Pályázat.** Szolnok-Doboka megyében lévő oláhláposbányai r. kath. orgonista-tanítói állomás íresedésbe jövén, erre ezennel pályázat hirdették. Jövédelme: I. a magas kinstártól: 1. évi fizetés 300 frt; 2. kántori illeték fejében 37 frt 80 kr, 3. tűzifa általány 32 frt, 4. Iskola takarításra 25 frt, 5. kényelmes lakás gazdasági épületekkel és belső kerttel. — 6. 1/2 hold külsőkert. II. a hivatól 7. stola 40 frt. 8. Tandij 25 frt. Kik a fűvő zenekart vezetni tudják, biztos 250 frt mellék jövédelmre számíthatnak. Csak kántor-tanítói oklevéllel bírók pályázhatnak. Ezek szabályszerűen bélyegzett folyamodványaikat a szükséges mellékletekkel együtt folyó november 20-ik napjáig a ker. esperesi hivatalhoz terjesszék be. A később beérkezendő folyamodványok nem fognak tekintetbe vétetni. Szamos-Ujvárt, 1892. november 4-en. Csá-kány Adeodát ker. főesperes.

— **Pályázat.** Gyergyó-Ujfaluban a segédkantortanítói állásra pályázat hirdették. Jövédelm: 1. kepéből 60 kalangya rozs, ugyanannyi zab. 2. Oszporából 30 frt. 3. 40 terü kemény tűzifa, 4. Stola és szent mise alapítványi osztalék 30 frt. 5. a templom pénztárából 96 frt. utólagos havi részletekben fizetve. 6. Külön udvaron 2 szoba és konyhából álló tisztességes szállás. Köteleesség: Az önálló tanításon és segédkantori teendőkön kívül sekrestyesség és a templom tisztán tartása. Pályázati határ idő november 30-ig bezárólag mely alatt a kellőleg felszerelt folyamodványok alatt írthoz beküldendők. Gyergyó-Ujfaluban, 1892. nov. 8. Molnár János plebános, isk. széki elnök.

— **Szerkesztői üzenet.** Töbбекnek. Minden pályázat egyszeri közlésének 1 frt, kétszerinek 2 frt stb. ez ára. A hirdetés a szerkesztőségnek, a közlési díj pedig a pénztári hivatalnak küldendő.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Felelős szerkesztő: ZLAMAL AGOST.
Szerkesztőtársak: BALINTH GYÖRGY, Dr. CSERNI BELA, FEJÉR GERŐ, FORSTER JANOS.

Nyomatott Papp Györgynél apásp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvárrt.